

Barbara Klasieńska

ORCID: 0000-0002-7017-8766

Rodzinne uwarunkowania kompetencji hermeneutycznych

Wstępow

Człowiek zawsze w jakiś sposób rozumie siebie oraz otaczający go świat, wręcz można powiedzieć, iż jednostka ludzka jest hermeneutyczna *a priori*. Jest to jedna z konstytutywnych tez i mimo tego, że bardzo ogólnych, to jednak wydaje się, że przemawiających w sposób szczególny w odniesieniu do wychowawców i nauczycieli oraz studentów pedagogiki (lub innych profesji społecznych, np. pracy socjalnej) o potrzebie nabywania i pogłębiania kompetencji hermeneutycznych i takich właśnie umiejętności i zdolności, jak rozumienie, objaśnianie, wyjaśnianie, analizowanie, interpretowanie w celu rozwiąz(yw)ania indywidualnej sytuacji opiekuńczo-wychowawczej. W czym ponadto bardzo ważna okazuje się empatia, takt, życzliwość, szacunek, refleksja w działaniu i nad działaniem, akceptacja, bliskość, ale i dystans, pewność, ale i niepewność, (z)równoważone oscylowanie między teorią a praktyką, między wiedzą naukową a własną, biograficzną oraz tzw. zdroworoządkową.

Nie każdy bowiem przynosi ze sobą na świat tak dobre wyposażenie genetyczne, jak np. empatia, czy inteligencja społeczna i emocjonalna. Jak i nie każdy przebywa w środowisku, które w wysokim stopniu zaspokajają wszelkie jego potrzeby, kształtuje odpowiednie nawyki, a z punktu widzenia tytułowego problemu – rozwija różnego rodzaju

umiejętności i kompetencje: służby drugiemu człowiekowi, pomagania, zrozumienia, życzliwości, otwartości na potrzeby. Zatem truizmem byłoby twierdzenie, że kompetencje hermeneutyczne są warunkowane tylko genetycznie, lub tylko środowiskowo. To dwie strony tego samego medalu: liczą się równorzędnie (lub nadrzędnie – podrzędnie) ich genetyczne oraz środowiskowe, a w tym właśnie rodzinne determinanty. Temu w skrócie poświęcony jest niniejszy artykuł. Poza klasycznymi częściami *Wstępu* i *Zakończenia* do rozwiązania tytułowego problemu prowadzą więc trzy zagadnienia szczegółowe skoncentrowane po pierwsze – na objaśnieniu istoty kompetencji hermeneutycznych, po drugie – wskazaniu ich uwarunkowań w ogóle i po trzecie – przeanalizowaniu i zinterpretowaniu determinantów tychże kompetencji tkwiących właśnie w rodzinie.

Rozumiejący sposób bycia człowieka a kompetencje hermeneutyczne

Według Heideggera

jednostka ludzka jest hermeneutyczna a priori, ponieważ zawsze w jakiś sposób rozumie własne bycie oraz otaczającą rzeczywistość. Dopiero w drugiej kolejności owa jednostka zadaje pytania (rozumiejąc choćby kontekst tego, o co pyta), wyjaśnia, definiuje i opisuje to, co zrozumiane. Rozumienie jako uchwycenie sensu zdaje się być pierwszym, pierwotnym aktem, czy też procesem, stale dziejącym się w tle działalności poznawczej. Dopiero drugim krokiem będzie (2) skoncentrowanie się na danym zjawisku bądź fakcie i wyjaśniające opisanie go, np. drogą redukcji fenomenologicznej. Ostatnim krokiem byłoby sprowadzenie opisanych faktów do ogólnej istoty czy też sensu w celu wzbogacenia dotychczasowej wiedzy. O ile (1) pierwotny stan rozumienia świata (tego, co pasywnie jest dane podmiotowi) stanowi specyfikę ludzkiej egzystencji, o tyle (2) drugi krok możliwy jest dzięki intencjonalnemu charakterowi podmiotowej aktywności¹.

Ponadto Heidegger uważa, że kompetencje hermeneutyczne nie są kategoriami epistemologicznymi, lecz ontologicznymi, o czym świadczy

¹ M. Urbaniak, *Spojrzenie na zdolności hermeneutyczne człowieka z perspektywy zoologicznej*, „Filozofia i Nauka. Studia Filozoficzne i Interdyscyplinarne” 2018, t. 6, s. 119.

rozumiejący sposób bycia człowieka, zaangażowanie w świat, jego sensotwórcze porządkowanie, skłonność do antycypowania, korzystania z założeń i wstępnego przedrozumienia, „to zachowania eksploracyjne (uchwytyjące lub ustanawiające znaczenia); gatunkowo specyficzne rozumienie środowiska; zdolność do dialogu, porozumienia, kooperacji, a więc aktywności, które H.-G. Gadamer określał zbiorczym mianem »postawy hermeneutycznej«².

W świetle lektury dzieł innych wybitnych hermeneutów kompetencje hermeneutyczne można również scharakteryzować jako „zbiorcze określenie poznawczo-bytowych zdolności, umożliwiających «żywy ruch myśli nieustannie wykraczających poza siebie»³. U Gadamera jest to zapośredniczenie aktów rozumienia w medium językowym i kulturowym, cyrkularna, interpretująca samoświadomość, wchodzenie w relacje dialogiczne⁴.

Z kolei w wykładni Ricoeura istota kompetencji hermeneutycznych sprowadza się do „sfery praktycznej – oznaczają czynną aktywną interpretację wytworów kultury, jakimi są symbole, dyskursy, narracje czy mity”⁵. Można więc także powiedzieć szerzej, że kompetencje hermeneutyczne

są ogniwem pomiędzy poznawczymi zjawiskami instytucjonalizacji, kodyfikacji, normatywizacji i pojęciowania świata (efekt funkcjonowania kompetencji), a pierwotnymi, bytowymi cechami podmiotowymi o naturalnym rodowodzie (wstępne przedrozumienie, bycie-w-świecie, rozumienie językowe). Jest to codzienna praktyka twórczej interpretacji bodźców płynących z otoczenia, która to interpretacja nie jest twórczą swobodą i dowolnością – formowana jest ona przez indywidualne ramy posiadanych dotychczas doświadczeń oraz wiedzy⁶.

W polskiej, specjalistycznej literaturze przedmiotu z zakresu pedagogiki rozmaite profesjonalne kompetencje pedagogiczne zajmują sporo miejsca, same kompetencje hermeneutyczne niestety nie są

² M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary rozumienia. Od ewolucji do hermeneutyki ludzkiego myślenia*. Wydawnictwo Aureus, Kraków 2017, s. 28.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, s. 31.

⁵ Ibidem, s. 35.

⁶ Ibidem, s. 43.

jeszcze dość znane⁷, raczej próbują się dopiero zadomowić, funkcjonują one i są przypisywane do różnych grup umiejętności i sprawności, mimo że termin ten pojawił się kilkakrotnie, jednakże raczej w potocznym rozumieniu w kilku opracowaniach związanych z filozofią, translatoologią, gramami komputerowymi⁸. Ich opis figuruje także w kognitywistycznym opracowaniu z obszaru filozofii przyrody, w którym mają charakter nieantropocentryczny⁹.

Natomiast dobrą, a nawet starannie, wręcz wertykalnie i horyzontalnie pogłębianą charakterystykę kompetencji hermeneutycznych oraz przykłady ich znaczenia i doskonalenia odnajdujemy w literaturze niemieckiej i to w różnych obszarach pedagogiki¹⁰, gdzie ogólnie rzecz biorąc ich istotą jest rozumienie sensu subiektywnego i obiektywnego bądź interpretacja znaczeń (kontekstualność, subiektywność)¹¹. Dla przykładu w pedagogice sportu są one opisywane jako „dostrzeganie, rozumienie i właściwe interpretowanie zaistniałych dylematów między teorią a praktyką, to umiejętność wykorzystywania wiedzy naukowej dla ich rozwiązania”¹². Z kolei w pedagogice religii „umiejętność rozumienia świadectwa minionych i współczesnych pokoleń oraz innych kultur, szczególnie tekstów biblijnych i odniesienia tej umiejętności do teraźniejszości i przyszłości”¹³.

⁷ Por. M. Kaliszewska, B. Klasińska, *Kompetencje hermeneutyczne w teorii i praktyce akademickiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2018.

⁸ Por. B. Piecychna, *Wpływ dydaktycznego modelu hermeneutycznego Radegundis Stolze na akwizycję kompetencji tłumaczeniowej – wstępne wyniki eksperymentu*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2875/1/BAJ_14_Piecychna.pdf; P. Bukowski, *Hermeneutyczne kompetencje tłumacza*, [w:] M. Piotrowska, A. Czesak, A. Gomola (red.), *Kompetencje tłumacza. Tom dedykowany prof. dr hab. Elżbiecie Tabakowskiej*, Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej Tertium, Kraków 2012.

⁹ Por. M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary rozumienia...*

¹⁰ Por. M. Kaliszewska, B. Klasińska, *Kompetencje hermeneutyczne w teorii i praktyce akademickiej...*, s. 91-101, 324-328.

¹¹ H.-Ch. Koller, https://www.tu-braunschweig.de/MedienDB/paedagogik/2grundbegriffe_theorien_und_methoden_der_erziehungswissenschaft.pdf. 2015.

¹² M. Schierz M., J.Thiele, *Hermeneutische Kompetenz durch Fallarbeit. Überlegungen zum Stellenwert kazistischer Forschung und Lehre an Beispielen antinomischen Handels in sportpädagogischen Berufsfeldern*, „Zeitschrift und Pädagogik” 2002, nr 1, s. 30-47.

¹³ M. und R. Zimmerman, *Hermeneutische Kompetenz’ und Bibeldidaktik. Durch Unverständnis der Bibel das Verstehen lernen*, „Glaube und Lernen” 2005, nr 1 (20), s. 72-87.

Szczególnie jednak zwraca uwagę określenie kwintesencji kompetencji hermeneutycznych w aspekcie opieki nad chorym (co dla pedagogiki i nauk o wychowaniu stanowi dobry grunt i fundament do dalszych analiz i ustaleń) jako współdziałania:

- postawy nakierowanej na osobę jako centrum, które realizuje się w postępowaniu interaktywnym,
- szerokiego spektrum wiedzy dotyczącej interpretacji sytuacji znajdujących się w polu napięcia między pewnością a niepewnością oraz pomiędzy wiedzą naukową, opartą na doświadczeniu oraz praktycznymi umiejętnościami zawodowymi,
- zdolności do pogłębionej refleksji, zarówno w odniesieniu do działań opiekuńczo-wychowawczych, jak i okresu następującego po nich,
- odporności polegającej na akceptacji rzeczywistości także wtedy, gdy nie jest w pełni przejrzysta i dająca się zaplanować, na znoszeniu niepewności i zdolności życia w niej oraz niepodejściowaniu prób wmawiania sobie i innym, że mamy wszystko pod kontrolą¹⁴.

Należy podkreślić, że kompetencje hermeneutyczne sprowadzają się nie tylko do pojedynczych, wymienionych tu elementów, ale do ich układu wertykalno-horyzontalnego. Ich istotą jest bowiem refleksyjne, a nie tylko rutynowe zastosowanie wiedzy, oscylowanie między wiedzą, ale często także niewiedzą, przejawiające się świadomością ambiwalencji w obszarze posiadanej wiedzy oraz świadomością istnienia paradoksów i ambiwalencji życiowych i zawodowych, jednakże przyczyniających się do permanentnego aktualizowania swojej profesjonalnej wiedzy. Kompetencje te powinny prowadzić do pogłębionej umiejętności i gotowości do autorefleksji, rozumienia siebie jako podmiotu działającego, umiejętności empatii i empatycznego rozumienia sytuacji Innego. Powinny także w wyższym stopniu sprzyjać podmiotowej koncentracji na osobie podopiecznego i pojmowaniu wychowania i opieki jako aktywności zwrotnej oraz dialogowi i hermeneutycznemu rozumieniu sytuacji opiekuńczo-wychowawczej. Zatem chodzi tu o **odniesienie wiedzy fachowej i metodycznej, dostępnej już w różnych**

¹⁴ R. Schwarz, *Supervision in der Pflege. Auswirkungen auf das professionelle Handeln Pflegenden*, VS. Verlag, Wiesbaden 2009, s. 116-121.

sformułowaniach, do szczególnych, a nawet wyjątkowych sytuacji i ludzi w nich się znajdujących oraz ich zrozumieniu¹⁵.

W zarysowanym kontekście społeczno-pedagogiczna ranga i użyteczność kompetencji hermeneutycznych jest ogromna. W nowym świecie, który w wielkim skrócie spostrzegany i opisywany jest jako – (z)informatyzowany, (z)globalizowany, w społeczeństwie wiedzy i informacji, ale i „zamkniętego pokoju”, w społeczeństwie „maski”, w monowielokulturowym środowisku wychowawczym, w pokoleniu współczesnych dzieci i młodzieży określanym mianem mediotów, któremu ponadto towarzyszy „efekt św. Mateusza”¹⁶, nie jeden raz bowiem doskwiera brak mądrości oraz umiejętności lub sztuki życia i bycia razem, zwrócenia uwagi na drugiego człowieka, wręcz zapominanie o sobie samym, albo nadmierne koncentrowanie się na własnej cieleśności, czy też popadanie w inne skrajności. Taka sytuacja komplikuje w znacznym, wręcz niewyobrażalnym dotąd stopniu i zakresie procesy wychowania, nauczania i opieki. Wymaga nie tylko szukania odpowiedzi na pytania o to, kim jest człowiek, kim staje się, kim może być, dokąd zmierza, co powinien, ale i podjęcia wyjątkowych starań o dobór właściwych celów i treści, zasad i form oraz metod i środków kształcenia, a nadto jeszcze optymalizowania czynników (samo)kształcenia i (samo)doskonalenia kompetencji hermeneutycznych.

„(Na)strojenie” człowieka do rozumienia siebie i swojego otoczenia. Pytania o uwarunkowania kompetencji hermeneutycznych: geny czy środowisko?

Jak zatem „nastroić” człowieka do rozumienia siebie i swojego otoczenia? I co warunkuje kompetencje hermeneutyczne: geny czy środowisko?

Otóż „człowiek prawdopodobnie od urodzenia jest »nastrojony« na rozumienie swojego otoczenia poprzez ciągłe bycie »zanurzonym«

¹⁵ H.-Ch. Koller, *Grundbegriffe, Theorien und Methoden der Erziehungs-wissenschaft. Einr Einführung*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 2006, s. 12.

¹⁶ Por. J. Morbitzer, *Ekspertyza dotycząca zmian w sposobie uczenia się osób urodzonych po 1990 roku (pokolenie C, pokolenie homo mediens) z uwzględnieniem rekomendacji dotyczących dostosowania metod i treści nauczania, w szczególności e-podręczników do potrzeb i sposobu uczenia się współczesnych uczniów oraz wyzwani wynikających z rozwoju technologii informacyjnej*, ORE, Warszawa 2014.

w swym otoczeniu. Stała ciekawość świata, zadawanie pytań i poszukiwanie kolejnych odpowiedzi, transcendowanie zastanych wyjaśnień jest wyrazem ludzkiego sposobu bycia¹⁷. Ludzka ontogeneza struktur hermeneutycznych wyłania się bowiem z gruntu biologicznego, ale następnie wzbogaca się i przekształca na gruncie kulturowym. Dlatego bogacenie i doskonalenie kompetencji hermeneutycznych wymaga korelacji ze środowiskiem kulturowym¹⁸.

Rejestr czynników determinujących kompetencje hermeneutyczne jest bardzo obszerny. Tak, jak i inne kompetencje zależne są od wiedzy, umiejętności, otoczenia zewnętrznego, wartości i norm, postaw, motywacji czy indywidualnych zdolności i cech osobowych¹⁹. Natomiast wzorce determinacji kompetencji ukazują, iż mają one charakter wrodzony i niezmienny, a zarazem nabyty i rozwojowy. Bez wątpienia na kształtowanie kompetencji – co już zostało nieco wcześniej zasygnalizowane – wpływa zarówno środowisko, będące źródłem doświadczenia, jak i cechy indywidualne każdego człowieka, od których zależy intensywność tych doświadczeń oraz sposobów korzystania z nich²⁰. Można zatem determinantom podmiotowym, wewnętrznym oraz pozapodmiotowym, środowiskowym i organizacyjnym nadać układ wertrykalno-horyzontalny²¹.

Do podmiotowych czynników kompetencji, a tym samym uwarunkowania ich poziomu zaliczane są cechy temperamentu i inteligencja. Jeśli chodzi o temperament, to szczególne znaczenie mają następujące jego cechy: żwawość, perseweratywność, wrażliwość sensoryczna, reaktywność emocjonalna, wytrzymałość oraz aktywność. Cechy te decydują o wielkości indywidualnego zapotrzebowania na stymulację i możliwościach przetwarzania jej, a tym samym wpływają na preferencje dotyczące rodzaju sytuacji, w które człowiek się angażuje,

¹⁷ M. Urbaniak, *Spojrzenie na zdolności hermeneutyczne człowieka z perspektywy zoologicznej...*, s. 118.

¹⁸ Eadem, *Biologiczne wymiary rozumienia...*, s. 77-93.

¹⁹ A. Rogozińska-Pawelczyk, *Kompetencje w organizacji*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica” 2006, nr 199, s. 108.

²⁰ A. Matczak, K. Martowska, *Z badań nad uwarunkowaniami kompetencji emocjonalnych*, „Studia Psychologica” 2011, nr 11(1), s. 8.

²¹ B. Bajcar, *Podmiotowe i organizacyjne uwarunkowania kompetencji strategicznych – wrodzone zdolności czy nabyte umiejętności. Studium teoretyczne*, „Zeszyty Politechniki Śląskiej. Seria Organizacja i Zarządzanie” 2016, z. 97, s. 16-17.

i rodzaju aktywności, jaką podejmuje. W przypadku kompetencji hermeneutycznych za szczególnie ważne należy przyjąć okoliczności wymagające kontaktu z innymi ludźmi i towarzyszące im sytuacje zadaniowe. Odmienności w temperamencie powodują, że ludzie różnią się tendencjami do uczestniczenia w określonych sytuacjach i okolicznościach, których mogą poszukiwać, lub przeciwnie – unikać²².

Druga grupa podmiotowych wyznaczników kompetencji to różne zdolności składające się na inteligencję, które pozwalają na refleksję poznawczą nad doświadczeniami i ocenę znaczenia informacji i efektywności wcześniej stosowanych i planowanych sposobów zachowania, na przewidywanie konsekwencji działań oraz możliwości transferu nabytych umiejętności na nowe sytuacje²³.

Podmiotowe predykatory kompetencji hermeneutycznych stanowią jednak nie tylko cechy temperamentu i inteligencja (zawłaszcza społeczna i emocjonalna), są nimi również takie osobowościowe cechy biologicznie zdeterminowane, jak introwersja, ekstrawersja, neurotyczność, ponadto ugodowość, sumiennność i otwartość na doświadczenie. Należy jednak powtórzyć i mieć na względzie, że cechy osobowościowo-temperamentalne nie określają kompetencji w sposób konieczny i jednoznaczny²⁴.

Określona konfiguracja cech osobowościowych pomaga człowiekowi rozwijać i utrzymywać zachowania określonego typu, które ponadto często są modyfikowane przez czynniki środowiskowe²⁵. Wśród czynników środowiskowych na plan pierwszy wysuwa się rodzina, bowiem jest ona środowiskiem oddziałującym na człowieka najwcześniej i najdłużej, jej wpływ ma charakter naturalny, wielotorowy, cechuje go silny kontekst emocjonalny i stosunkowo autonomiczny. Główne sposoby oddziaływania rodziny na rozwój człowieka (dziecka) to tworzenie przez nią właściwych warunków aktywności, dostarczanie wzorców, stawianie wymagań oraz przekazywanie wiedzy i umiejętności²⁶.

²² A. Matczak, K. Martowska, *Z badań nad uwarunkowaniami kompetencji emocjonalnych...*, s. 14-15.

²³ Ibidem, s. 15.

²⁴ K. Martowska, *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*, Wydawnictwo Liber Libri, Warszawa 2012, s. 60.

²⁵ Ibidem, s. 60.

²⁶ Ibidem, s. 71-86.

Pozostałe czynniki pozapodmiotowe, środowiskowe, kompetencji hermeneutycznych stanowią te, które tkwią w instytucjach edukacyjnych i poza nimi. Zatem poza szkołą ważne znaczenie odgrywa gospodarka, polityka, kultura, mentalność, tradycja czy nowoczesność, ponadto wpływy innych ludzi (decydentów, reformatorów oświaty, polityków)²⁷.

Rodzina jako pierwsze pole treningowe dla rozwoju kompetencji hermeneutycznych

Wpływ rodziny na rozwój człowieka bezsprzecznie uznaje się za wszechstronny – zaspokaja ona potrzeby emocjonalne (miłości, poczucia bezpieczeństwa), kształtuje potrzeby wyższego rzędu i wartości, umożliwia nabywanie wiedzy o rzeczywistości, o świecie społecznym i jego regułach²⁸. Rodzina tworzy warunki, które bezpośrednio wpływają na rodzaj i poziom oraz jakość podejmowanej przez dziecko aktywności, doświadczeń, umiejętności i kompetencji. Niebagatelne znaczenie ma miejsce zamieszkania, status społeczno-ekonomiczny. Stanowią one o dostępności różnych dóbr i zasobów społecznych i kulturowych, gdyż ubóstwo, czy bezrobocie mogą ujemnie wiązać się z umiejętnościami społeczno-emocjonalnymi. Niewątpliwym czynnikiem rozwoju w rodzinie są postawy rodzicielskie oraz style wychowania w rodzinie. Bardzo istotna jest właściwa, ciepła i spokojna oraz życzliwa atmosfera życia rodzinnego i związane z nią poczucie bezpieczeństwa, tworzą one bowiem dobry punkt startowy do eksplorowania świata i rozwijania rozmaitych umiejętności rozumienia siebie, jak również przyjmowania perspektywy innych osób²⁹. Oddziaływania rodziców, warunkowane ich wiekiem, wykształceniem, wykonywanym zawodem, doświadczeniem biograficznym, stanem zdrowia, czy liczebnością członków rodziny, powinny ponadto obejmować kształtowanie umiejętności dostrzegania, nazywania i wyrażania rozmaitych, w tym napastliwych uczuć, panowania nad impulsami, nawiązywania zadowalających kontaktów. Ważne jest okazywanie dziecku wsparcia

²⁷ M. Kocór, *Podmiotowe i pozapodmiotowe uwarunkowania twórczej szkoły i nauczycieli*, „Rocznik Komitetu Nauk Pedagogicznych” 2013, t. 66, s. 103.

²⁸ K. Martowska, *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych...*, s. 71.

²⁹ *Ibidem*, s. 71-78.

w budowaniu własnej wartości i tożsamości³⁰. Niezwykle istotną drogą wpływu jest przekazywanie wzorów i norm zachowań, podejmowanie w tym zakresie dialogu i skłanianie do refleksji nad sobą i swoim postępowaniem. Dobrym rozwiązaniem jest dawanie dziecku swobody, ale i stawianie wymagań adekwatnych do aktualnych możliwości, szczególnie w stosunku odnoszenia się do innych ludzi i sytuacji społecznych. Wzajemne, życzliwe i serdeczne, oparte na zrozumieniu odnoszenie się rodziców do siebie także stanowi wzór zachowań³¹.

Lista czynników wpływu rodziny na rozwój kompetencji hermeneutycznych jest bardzo obszerna. Problemem jest to, że stanowią ją raczej założenia przypuszczalne, nie tylko dlatego, że w zasadzie tak szczegółowych badań na ten temat do tej pory jeszcze nie podjęto³². Otóż sprawa staje się szczególnie pilna i ważna ze względu na współczesne przemiany rodziny oraz pytania o to, dokąd ta rodzina zmierza, które wywołują wiele nadziei, ale równocześnie niepokojów i wątpliwości. Taka sytuacja siłą rzeczy prowokuje właśnie sprzężone zwrotnie pytania o to, w jaki sposób dzisiejsza rodzina wspiera i kształtuje kompetencje hermeneutyczne i/lub rozwija ich genetyczne załączki swoich dzieci, a nawet wszystkich pozostałych członków.

Rodzina była bowiem i jest chronologicznie prymarną przestrzenią wpływu wychowawczego i miejscem rozwoju. W niej odbywają się i gromadzone są pierwsze doświadczenia związane z własną osobą, uczestnictwem i relacjami ze światem i innymi ludźmi oraz otoczeniem zewnętrznym. W niej także dokonuje się pierwsze kształtowanie czynności nawykowych, sprawności, umiejętności i kompetencji. Jest to wyjątkowe środowisko wzrostu człowieka, ponieważ w rodzinie osiąga się dojrzałość, następuje wzrost osobowy i dopełnia się człowieczeństwo³³. Człowiek zatem dorasta i dojrzewa nie tylko fizycznie, tu kształtują się podstawy jego osobowości oraz życia psychicznego.

³⁰ A. Błasiak, *Oddziaływania wychowawcze w rodzinie. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012, s. 94.

³¹ K. Martowska, *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych...*, s. 71-78.

³² Por. *ibidem*, s. 82, 86.

³³ D. Opozda, *Pedagogiczna wielowymiarowość rozwoju osób w rodzinie*, [w:] M. Jeziorański, D. Opozda, A. Rynio (red.), *Rodzina przestrzenią rozwoju osoby. Perspektywa pedagogiczna*, Wydawnictwo Naukowe KUL, Lublin 2012, s. 25, 30.

Zostaje zainicjowany i wytyczony kierunek jego drogi życiowej, następuje określenie wartości własnej egzystencji³⁴.

Dzisiejsza rodzina działa w nowym, często niegościnnym i nieprzejrzystym otoczeniu społecznym i kulturowym, inne są wobec niej oczekiwania, funkcjonuje w zgoła odmiennych warunkach niż przed kilkudziesięciu, a nawet kilkoma laty. W tradycyjnym świecie była ona miejscem kształtowania wartości, nabywania umiejętności społecznych pozwalających na zintegrowanie się ze społeczeństwem. Dzięki rodzinie człowiek wcześniej dowiadywał się, jaki ma być, jak powinien postępować, co jest dobre, a co złe. Starsze pokolenie zapewniało młodszemu prawidłowe przystosowanie do rzeczywistości społecznej przekazując odpowiedni zasób wiedzy, umiejętności i poglądów oraz wartości. Kwestionowanie zaś autorytetu starszego pokolenia pojawiało się rzadko i nie znajdowało większego oddźwięku. Natomiast współczesne doświadczenia młodego pokolenia nie mają odpowiednika w doświadczeniu rodziców i dziadków, wzory z dawnych lat często nie nadążają i nie pasują do nowej rzeczywistości społecznej³⁵.

Współcześnie załamały się standardy zachowań, człowiek gubi się, także w pełnieniu ról rodzicielskich³⁶. Cechą współczesnej rodziny jest koncentrowanie uwagi na dziecku, nadmierne zaspokajanie jego indywidualnych potrzeb, zainteresowań, indywidualnych uzdolnień, wspomaganie rozwoju zazwyczaj w wybranej sferze (intelektualnego lub fizycznego)³⁷. Coraz częściej dzieje się jednak tak, że zamiast transgresji u dzieci pojawia się acedia³⁸.

Toksyny dzieciństwa XXI wieku biorą się przede wszystkim z niewystarczających umiejętności wychowawczych rodziców. Współczesne dzieciństwo charakteryzuje niestabilność, impulsywność, gniew i złość, smutek i samotność, nuda, skupienie się wyłącznie na sobie

³⁴ Ibidem, s. 18.

³⁵ J. Dobrołowicz, *Rodzicielstwo i rodzina w neoliberalnej rzeczywistości*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” 2018, nr 32, s. 29-30.

³⁶ A. Błasiak, *Oddziaływanie wychowawcze w rodzinie...*, s. 115.

³⁷ E. Świdrak, *Świadomość wychowawcza we współczesnej rodzinie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 70-76.

³⁸ J. Siewiora, *Transgresja i acedia jako skrajne postawy procesu wychowania*, [w:] M. Jaśko, J. Siewiora (red.), *Rodzina i szkoła. Od rozpoznawania problemów do efektywnej współpracy*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2017, s. 67-83.

oraz pośpiech³⁹, zawłaszczenie i zniewolenie przez choroby lub... przez komputer i dostęp do Internetu⁴⁰. W zasadzie każda rodzina dotknięta jest lub przechodzi kryzys w sobie właściwej dynamice i napięciu. Może on mieć różny charakter, przejściowy lub typowy, ostry, przewlekły⁴¹.

Coraz więcej dzieci wychowanych jest nie tylko przez samotne matki, ale i samotnych ojców, w związkach homoseksualnych. Coraz więcej jest rodzin z jednym niebiologicznym rodzicem. Wiele dzieci porusza się między różnymi formami rodziny, między rodzicem stałym a weekendowym⁴².

Z wielofunkcyjności rodziny pozostało niewiele, opiekowanie się dziećmi oraz zapewnienie członkom uczucia i towarzystwa. Rodzina wyizolowała się z kręgu krewnych, w znacznym stopniu zaburzone jest kontynuowanie przekazu międzygeneracyjnego, wyraźny jest spadek autorytetu w rodzinie. Akceptowane jest opuszczanie domu rodzinnego przed małżeństwem, małżeństwa kohabitacyjne, konkubinat, rozwody, pozostawanie bezdzietnymi, życie w samotności z wyboru, nastawienie na indywidualny rozwój. Słabną więzi między rodzicami i dziećmi, wzrasta niepomiarne znaczenie nie tylko grup rówieśniczych, ale przede wszystkim nowych mediów⁴³.

Zakończenie

Kończąc rozważania podjęte w niniejszym artykule nad uwarunkowaniami kompetencji hermeneutycznych tkwiącymi w rodzinie należy podkreślić, że jednostka zawsze niesie ze sobą i odwołuje się do bagażu rozmaitych doświadczeń z domu rodzinnego. Konfrontuje je i weryfikuje z tym, co pochodzi i wynika z praktyk nagromadzonych

³⁹ A. Błasiak, *Oddziaływania wychowawcze w rodzinie...*, s. 116.

⁴⁰ Por. D. Klus-Stańska, M. Szczepska-Pustkowska, *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

⁴¹ S. Kawula, *Rodzina społecznego i indywidualnego ryzyka*, [w:] S. Kawula (red.), *Pedagogika społeczna, dokonania, aktualność, perspektywy. Podręcznik akademicki dla pedagogów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 505.

⁴² A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2005, s. 30.

⁴³ *Ibidem*, s. 36-37.

w innych środowiskach⁴⁴. Problemy okresu dzieciństwa związane z rodziną pochodzenia wpływają na funkcjonowanie człowieka w jego dalszym, dorosłym życiu⁴⁵.

Współcześnie kształtowanie człowieka o osobowości otwartej, empatycznej, życzliwej, refleksyjnej, w sytuacji przemian współczesnej rodziny nie jest łatwe, niewątpliwie wymaga coraz większego zaangażowania oraz ogromnej świadomości rodziców. Tymczasem w obliczu nowego wymiaru macierzyństwa i ojcostwa (nowej matki, nowego ojca), alternatywnych modeli rodziny, mamy coraz częściej do czynienia z nowym dzieckiem, nierzadko wyalienowanym i osamotnionym. Wielokrotnie jakość współczesnego dzieciństwa ograniczona jest wszechobecnym konsumpcyjnym stylem życia. Przystosowanie dzieci do życia w społeczeństwie odbywa się... w galeriach, centrach handlowych, na ulicy, gdzie markowe towary wystawiane publicznie próbują kreować wizerunek młodych ludzi sprowadzony do zewnętrznego wyglądu⁴⁶.

W tej sytuacji konieczne jest wsparcie rodziny. Działania w tym zakresie mogą obejmować dla przykładu celową i ukierunkowaną pedagogizację rodziców prowadzoną przez nauczycieli i wychowawców we współpracy z innymi specjalistami i instytucjami. Ten zaś postulat wiąże się z kolejnym, otóż w toku kształcenia akademickiego do profesji społecznych, jak i (samo)doskonalenia nauczycieli, wychowawców w związku wzajemnie zwrotnym należy pogłębiać tak problematykę pedagogiki rodziny, jak i kompetencji hermeneutycznych⁴⁷.

Abstract

This article discusses hermeneutic competences not only comprehensively, but also vertically and horizontally, emphasizing their family determinants in particular. In such a proposed set and arrangement of content it seems possible not only to isolate the essence of

⁴⁴ D. Opozda, *Pedagogiczna wielowymiarowość rozwoju osób w rodzinie...*, s. 25.

⁴⁵ K. Martowska, *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych...*, s. 71.

⁴⁶ J. Biała, *Współczesna rodzina wobec nowych zagrożeń i wyzwań*, [w:] A. Przygoda (red.), *Wybrane problemy współczesnej rodziny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017, s. 263-265.

⁴⁷ O sposobach i możliwościach kształtowania kompetencji hermeneutycznych por. B. Klasińska, M. Kaliszewska, *Kompetencje hermeneutyczne. Doskonalenie przez (samo)kształcenie. Wokół inspiracji dla studentów pedagogiki i pracy socjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2019.

those competences, but also deepen their understanding, or even initiate a dialogue and a discussion about the need for and possibilities of their improvement and acquisition during academic education for social professions. The basis of hermeneutic competences is understanding oneself, another human being, and the world and their deep, humanistic sense manifests itself in the attitude towards an individual, realised in interactions; a broad spectrum of knowledge oscillating around certainty and uncertainty and between scientific knowledge and knowledge based on biographical experience or practical professional skills; a capability of deepened reflection, endurance and acceptance of reality, even if it is opaque and not always possible to plan for, and not persuading ourselves and others that that we have everything under control.

Bibliografia

- Bajcar B., *Podmiotowe i organizacyjne uwarunkowania kompetencji strategicznych – wrodzone zdolności czy nabyte umiejętności. Studium teoretyczne*, „Zeszyty Politechniki Śląskiej. Seria Organizacja i Zarządzanie” 2016, z. 97.
- Biała J., *Współczesna rodzina wobec nowych zagrożeń i wyzwań*, [w:] A. Przygoda (red.), *Wybrane problemy współczesnej rodziny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.
- Bukowski P., *Hermeneutyczne kompetencje tłumacza*, [w:] M. Piotrowska, A. Czesak, A. Gomola (red.), *Kompetencje tłumacza. Tom dedykowany prof. dr hab. Elżbiecie Tabakowskiej*, Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej Tertium, Kraków 2012.
- Błasiak A., *Oddziaływania wychowawcze w rodzinie. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.
- Dobrołowicz J., *Rodzicielstwo i rodzina w neoliberalnej rzeczywistości*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” 2018, nr 32.
- Kaliszewska M., Klasińska B., *Kompetencje hermeneutyczne w teorii i praktyce akademickiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2018.
- Kawula S., *Rodzina społecznego i indywidualnego ryzyka*, [w:] S. Kawula (red.), *Pedagogika społeczna, dokonania, aktualność, perspektywy. Podręcznik akademicki dla pedagogów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
- Klasińska B., Kaliszewska M., *Kompetencje hermeneutyczne. Doskonalenie przez (samo)kształcenie. Wokół inspiracji dla studentów*

- pedagogiki i pracy socjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2019.
- Klus-Stańska D., Szczepska-Pustkowska M., *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Kocór M., *Podmiotowe i pozapodmiotowe uwarunkowania twórczej szkoły i nauczycieli*, „Rocznik Komitetu Nauk Pedagogicznych” 2013, t. 66.
- Koller H.-Ch., *Grundbegriffe, Theorien und Methoden der Erziehungswissenschaft. Eine Einführung*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 2006.
- Kwak A., *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2005.
- Martowska K., *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*, Wydawnictwo Liber Libri, Warszawa 2012.
- Matczak A., Martowska K., *Z badań nad uwarunkowaniami kompetencji emocjonalnych*, „Studia Psychologica” 2011, nr 11 (1).
- Morbitzer J., *Ekspertyza dotycząca zmian w sposobie uczenia się osób urodzonych po 1990 roku (pokolenie C, pokolenie homo mediens) z uwzględnieniem rekomendacji dotyczących dostosowania metod i treści nauczania, w szczególności e-podręczników do potrzeb i sposobu uczenia się współczesnych uczniów oraz wyzwań wynikających z rozwoju technologii informacyjnej*, ORE, Warszawa 2014.
- Opozda D., *Pedagogiczna wielowymiarowość rozwoju osób w rodzinie*, [w:] M. Jeziorański, D. Opozda, A. Rynio (red.), *Rodzina przestrzenią rozwoju osoby. Perspektywa pedagogiczna*, Wydawnictwo Naukowe KUL, Lublin 2012.
- Rogocińska-Pawelczyk A., *Kompetencje w organizacji*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica” 2006, nr 199.
- Schierz M., Thiele J., *Hermeneutische Kompetenz durch Fallarbeit. Überlegungen zum Stellenwert kasuistischer Forschung und Lehre an Beispielen antinomischen Handelns in sportpädagogischen Berufsfeldern*, „Zeitschrift und Pädagogik” 2002, nr 1.
- Schwarz R., *Supervision in der Pflege. Auswirkungen auf das professionelle Handeln Pflegenden*, VS. Verlag, Wiesbaden 2009.
- Siewiora J., *Transgresja i acedia jako skrajne postawy procesu wychowania*, [w:] M. Jaśko, J. Siewiora (red.), *Rodzina i szkoła. Od rozpoznawania problemów do efektywnej współpracy*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2017.
- Świdrak E., *Świadomość wychowawcza we współczesnej rodzinie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.
- Urbaniak M., *Biologiczne wymiary rozumienia. Od ewolucji do hermeneutyki ludzkiego myślenia*, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2017.

Urbaniak M., *Spojrzenie na zdolności hermeneutyczne człowieka z perspektywy zoologicznej*, „Filozofia i Nauka. Studia Filozoficzne i Interdyscyplinarne” 2018, t. 6.

Zimmerman M. und R., *Hermeneutische Kompetenz' und Bibeldidaktik. Durch Unverständnis der Bibel das Verstehen lernen*, „Glaube und Lernen” 2005, nr 1 (20).

Netografia

Koller H.-Ch., https://www.tu-braunschweig.de/MedienDB/paedagogik/2grundbegriffe_theorien_und_methoden_der_erziehungswissenschaft.pdf. 2015.

Piecychna B., *Wpływ dydaktycznego modelu hermeneutycznego Rade-gundis Stolze na akwizycję kompetencji tłumaczeniowej – wstępne wyniki eksperymentu*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2875/1/BAJ_14_Piecychna.pdf.